

Θεματικά
Εργαστήρια

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ηλεκτρονικό
Ενημερωτικό
Δελτίο

Σεπτέμβριος 2023 | Τεύχος 15

Εξελικτική Πολιτική Οικονομία

Γιώργος Αργείτης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:

«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

Πράξη:

«Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» MIS 5000996

Πακέτο Εργασίας 7:

«Κύκλος Διαδικτυακών Θεματικών Εργαστηρίων (Online Workshops)»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα
Τηλ: 210 3327710 • Fax: 210 3304452
www.ineobservatory.gr • www.inegsee.gr

Συγγραφέας:
Γιώργος Αργεΐτης

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:
Γιάννης Γιαννακόπουλος

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-71-6
Copyright © INE ΓΣΕΕ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

05

**ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ**

06

**ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΕΙΣΗΓΗΤΗ**

07

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

08

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

10

**2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: ΕΞΕΛΙΣΣΟΜΕΝΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ Ή ΑΜΕΤΑΒΛΗΤΗ
ΜΗΧΑΝΗ;**

13

**3. Η ΔΑΡΒΙΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ
ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ**

15

**4. ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ**

17

**4.1. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ VEBLEN ΣΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ**

20

**5. Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

22

6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

26

7. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» και του Υποέργου 1 «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ», οργανώνει **«Κύκλο διαδικτυακών θεματικών εργαστηρίων» (Online Workshops)**. Τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα αφορούν (μακρο ή μικρο) οικονομικά, κοινωνικά, εργασιακά και εκπαιδευτικά θέματα κομβικού ενδιαφέροντος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία εμπίπτουν στην επιστημονική και ερευνητική εστίαση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Το Διαδικτυακό Θεματικό Εργαστήριο με τίτλο «Εξελικτική πολιτική οικονομία» στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας με τίτλο «Πολιτική Οικονομία» υλοποιήθηκε στις 15/02/2023. Εισηγητής του εργαστηρίου ήταν ο κύριος Γιώργος Αργείτης, Επιστημονικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ και Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, που ειδικεύεται στα γνωστικά αντικείμενα της Μακροοικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής, της Εξελικτικής Πολιτικής Οικονομίας και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Το θεματικό εργαστήριο βασίστηκε στην παρουσίαση εισήγησης, την οποία ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων και σύνθεση προβληματισμών σε επίπεδο ολομέλειας. Η εισήγηση, καθώς επίσης οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα του διαδικτυακού θεματικού εργαστηρίου, αποτυπώθηκαν στο παρόν Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο.

Ο Υπεύθυνος της Πράξης

Χρήστος Γούλας, PhD
Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

Ο Γιώργος Αργεΐτης είναι Επιστημονικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ και Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σπούδασε οικονομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο ίδιο αντικείμενο στη Βρετανία, στο Birkbeck College, London University (MSc) και στο Cambridge University (Ph.D). Ειδικεύεται στα γνωστικά αντικείμενα της Μακροοικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής, της Εξελικτικής Πολιτικής Οικονομίας και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Στις δημοσιεύσεις του περιλαμβάνονται άρθρα στα περιοδικά *Cambridge Journal of Economics*, *Journal of Economic Issues*, *Journal of Post Keynesian Economics*, *Review of Political Economy*, *Contributions to Political Economy* κ.ά., καθώς και τα βιβλία *Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή: Η Περίπτωση της Ελλάδας*, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός (2002)· *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις*, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός (2005)· *Οικονομική Πολιτική Σταθεροποίησης και Αστάθεια στην ΟΝΕ*, Παπαζήσης (2011)· *Χρεοκοπία και Οικονομική Κρίση: Αποτυχία και Κατάρρευση του Ελληνικού Μοντέλου Καπιταλισμού*, Αλεξάνδρεια (2012)· *Η Α(αυ)πάτη των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής*, Παπαζήσης (2018) και *Evolutionary Financial Macroeconomics*, Routledge (2020).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η δαρβινική εξελικτική προσέγγιση που παρουσιάζουμε στο παρόν κείμενο δεν εξηγεί τα οικονομικά φαινόμενα με βιολογικούς όρους. Η παραδοχή της συσχέτισης μεταξύ εξελικτικής βιολογίας και οικονομίας δεν συνεπάγεται ότι στο επίκεντρο της ερμηνείας της οικονομικής συμπεριφοράς βρίσκονται εγωιστικά γονίδια ή ότι οι οικονομικές αποφάσεις και επιλογές καθορίζονται αποκλειστικά από τον γενετικό κώδικα του ανθρώπινου είδους. Επίσης, η οικονομική εξέλιξη δεν κατανοείται ως μια βελτιστοποιητική ή τελεολογική διαδικασία. Περιλαμβάνει πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης στην κοινωνική και στη βιολογική σφαίρα, μια πολύπλοκη ιεραρχία διαφορετικών τύπων μονάδων επιλογής, συμπεριλαμβανομένων των γονιδίων, των ατόμων και των κοινωνικών θεσμών. Η ανάλυση που ακολουθεί αναδεικνύει τη σημασία των βιολογικών μεταφορών και αναλογιών στη μεθοδολογική ανασυγκρότηση της οικονομικής επιστήμης κυρίως μέσω της συνεισφοράς του Thorstein Veblen, ο οποίος ανέδειξε τις συνήθειες σκέψης, τις ρουτίνες και τους κοινωνικούς θεσμούς σε κύριο επίπεδο εφαρμογής της ιδέας της φυσικής επιλογής στα οικονομικά. Η εφαρμογή των βασικών αρχών της εξελικτικής σκέψης του Δαρβίνου –της παραλλαγής, της κληρονομικότητας και της επιλογής– στην ερμηνεία της ατομικής συμπεριφοράς μέσα σε πολύπλοκα και εξελισσόμενα περιβάλλοντα πληθυσμών δημιουργεί ένα νέο μεθοδολογικό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιστήμες, που υπερβαίνει τον μεθοδολογικό ατομικισμό και τον μεθοδολογικό κολεκτιβισμό.

1.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξελικτική πολιτική οικονομία είναι ένα ευρύ πεδίο έρευνας που συνθέτει προσπάθειες και προσεγγίσεις οι οποίες προέρχονται από έναν πλούσιο διάλογο μεταξύ των κοινωνικών επιστημών και της βιολογίας. Ως εκ τούτου, υπάρχει μεγάλη ποικιλία εννοιών, ερμηνευτικών πλαισίων και εμπειρικών μελετών που εμπίπτουν στον γενικό τίτλο της οικονομικής εξέλιξης. Η ανάλυση που ακολουθεί αναδεικνύει τις δύο βασικές εξελικτικές προσεγγίσεις στα οικονομικά. Η πρώτη συνεχίζει την παράδοση της σκέψης του Schumpeter και χρησιμοποιεί βιολογικές αναλογίες στην ανάλυση πληθυσμών επιχειρήσεων, δίνοντας έμφαση στην καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και την τεχνολογική αλλαγή ως παράγοντες προσδιορισμού της οικονομικής αλλαγής και της ανάπτυξης. Η δεύτερη προσέγγιση συνεχίζει την παράδοση του Veblen. Η εξελικτική πολιτική οικονομία του Veblen είναι πολύπλοκη και μη αναγωγική (non-reductionist). Οι βασικές αρχές του δαρβινισμού εφαρμόζονται στο επίπεδο της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης κυρίως μέσω της επιλογής (selection) θεσμών χωρίς να αγνοούνται οι σημαντικές διαφορές μεταξύ των ειδικών μηχανισμών εξέλιξης στη βιολογία και στην κοινωνία. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αιτιολογική και εξελικτική εξήγηση της οικονομικής ανάπτυξης. Το θεωρητικό πλαίσιο του δαρβινισμού στην παράδοση του Veblen παρέχει έμπνευση και κατευθύνσεις για την ανασυγκρότηση της οικονομικής επιστήμης στη βάση της αναγνώρισης της ιστορικής ιδιαιτερότητας και της μη τελεολογικής εξέλιξης.

Στην ανάλυση που ακολουθεί αρχικά θα αναδειχτεί η σημασία των βιολογικών μεταφορών στη μεθοδολογική ανασυγκρότηση της οικονομικής επιστήμης. Ακολουθεί η παρουσίαση των βασικών αρχών της εξελικτικής σκέψης του Δαρβίνου –της παραλλαγής, της κληρονομικότητας και της επιλογής–, έτσι ώστε ο αναγνώστης να γνωρίζει τη μεθοδολογική συνεισφορά της εξελικτικής βιολογίας στα οικονομικά. Αναδεικνύεται η χρησιμότητα της επιλογής βιολογικών αναλογιών στην ανάλυση πληθυσμών επιχειρήσεων και οργανωτικών πρακτικών στη νεο-Schumpeterian παράδοση. Τέλος, αναλύεται συνοπτικά η θεμελιακή συνεισφορά του Veblen στη γενίκευση των δαρβινικών αρχών με την ανάδειξη των θεσμών σε κύριο επίπεδο εφαρμογής τους στα οικονομικά.

2.

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ:
ΕΞΕΛΙΣΣΟΜΕΝΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ Ή
ΑΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΜΗΧΑΝΗ;**

Ένα κύριο μεθοδολογικό ζήτημα που απασχολεί την εξελικτική πολιτική οικονομία και που ως έναν βαθμό προσδιόρισε την ανάπτυξή της είναι η σημασία των κατάλληλων μεταφορών και αναλογιών στην οικονομική επιστήμη. Είναι χρήσιμο να σημειώσουμε ότι η μεταφορά είναι σχήμα λόγου που, έχοντας ως στόχο ένα ρητορικό αποτέλεσμα, αναφέρεται άμεσα σε ένα πράγμα δηλώνοντας ένα άλλο. Μπορεί να παρέχει (ή να αποκρύπτει) καθαρότητα ή να καθορίζει κρυμμένες ομοιότητες μεταξύ δύο διαφορετικών ιδεών και πραγμάτων. Οι μεταφορές συγκρίνονται συχνότερα με τις παρομοιώσεις. Λέγεται, για παράδειγμα, ότι μια μεταφορά είναι «μια συμπυκνωμένη αναλογία» που υποδηλώνει ότι δύο πράγματα «λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο». Ο ρόλος των μεταφορών είναι σημαντικός, γιατί μας αποκαλύπτει βαθιά ενσωματωμένες συνήθειες σκέψης που καθορίζουν την κατεύθυνση της ανάλυσης ενός θέματος. Εάν έχουμε γνώση της μεθοδολογικής βαρύτητας των μεταφορών μπορούμε να επιστημόνουμε και να επιχειρήσουμε να αφαιρέσουμε ή να τροποποιήσουμε τα θεμελιακά στοιχεία που προσδιορίζουν τον πυρήνα της θεωρίας μας και τον ερμηνευτικό ρεαλισμό της.

Για την εξελικτική πολιτική οικονομία το καίριο επιστημολογικό θέμα αφορά το από πού πρέπει τα οικονομικά να αντλήσουν ιδέες και έμπνευση και πού πρέπει να στηρίξουν τη μεθοδολογία τους: στην επιστήμη της φυσικής ή της βιολογίας; Εναλλακτικά, πώς πρέπει να βλέπουμε την οικονομία: ως έναν εξελισσόμενο οργανισμό ή ως μια αμετάβλητη μηχανή; Η σημασία αυτού του ερωτήματος είναι μεγάλη, καθώς προσδιορίζει το πλαίσιο της ανάλυσης του τρόπου λειτουργίας της οικονομίας. Οι μηχανιστικές και βιολογικές μεταφορές συνεπάγονται συγκεκριμένα αναλυτικά πλαίσια, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων όπως η αντίληψή τους για τον χρόνο, η επεξεργασία και η μεταφορά των πληροφοριών, η διευθέτηση φαινομένων όπως η αναστρεψιμότητα, η δυνατότητά τους να αναλύσουν πολύπλοκα συστήματα, η ισορροπία και η μεταβολή.

Από τον 19ο αιώνα μέχρι και σήμερα οι ιδέες της κλασικής μηχανικής και της φυσικής διαπερνούν την οικονομική επιστήμη. Ως αποτέλεσμα, η οικονομική ανάλυση εξακολουθεί να κυριαρχείται μεθοδολογικά από τη μεταφορά ενός μηχανιστικού συστήματος. Γι' αυτόν τον λόγο τα κυρίαρχα συμβατικά οικονομικά χαρακτηρίζονται ως *νευτώνεια* ή *προ δαρβινικά οικονομικά*.¹ Η χρήση μεταφορών και αναλογιών από τη φυσική στα οικονομικά δημιουργεί ορισμένα σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα. Για παράδειγμα, η κίνηση είναι αναστρέψιμη στο σύστημα της νευτώνειας μηχανικής και οι διαδικασίες της κίνησης δεν προκαλούν ποιοτικές αλλαγές. Η πιθανότητα μη αναστρεψιμότητας είναι συνήθως το αποτέλεσμα κάποιας μορφής τριβής. Οι ιδέες του ορθολογισμού και της ισορροπίας -βασικές έννοιες και της σύγχρονης επικρατούσας οικονομικής θεωρίας- μπορούν εύκολα να ανιχνευτούν στην κληρονομιά της μηχανιστικής σκέψης.

¹ Βλ. Hamilton (1991) και Hodgson (1993).

Επιπλέον, σε ένα μηχανιστικό σύστημα η αιτία και το αποτέλεσμα μπορούν να προσεγγιστούν βάσει του λογικού συλλογισμού και του μαθηματικού χρόνου που αντικαθιστά αυτό που η Joan Robinson (1974) αναφερόμενη στις πραγματικές οικονομίες περιέγραψε ως «ιστορικό χρόνο». Η χρήση της μηχανιστικής σκέψης παγιδεύει τα οικονομικά σε σχήματα ισορροπίας όπου δεν υπάρχουν συστηματικά σφάλματα και καμία σωρευτική μεταβολή και ανάπτυξη. Είναι σαφές ότι υπάρχουν πολλά μειονεκτήματα σε αυτόν τον τρόπο μοντελοποίησης του πραγματικού οικονομικού κόσμου.

Η προσφυγή στη βιολογία βασίζεται επίσης στην πεποίθηση ότι τα οικονομικά φαινόμενα του πραγματικού κόσμου έχουν πολύ περισσότερα κοινά με βιολογικούς οργανισμούς και διαδικασίες παρά με τον μηχανιστικό κόσμο των πλανητών, των σωματιδίων και της ενέργειας. Η οικονομία περιλαμβάνει ζωντανά ανθρώπινα όντα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι το να περιγράψουμε την οικονομία ως έναν εξελισσόμενο οργανισμό δεν σημαίνει ότι η οικονομία αναπτύσσεται όπως ένας οργανισμός ή ένα είδος στον φυσικό και στον βιολογικό κόσμο. Οι βιολογικές μεταφορές ωθούν τον ερευνητή να εξετάσει τις πολλές προεκτάσεις και όψεις της αναλογίας μεταξύ του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου.

Η προσέγγιση της οικονομίας αλλάζει δραματικά από τις μεταφορές της εξέλιξης και της μεταβολής συγκριτικά με τη στατική ιδέα της ισορροπίας. Η εξελικτική προσέγγιση παρέχει μια σειρά από πλεονεκτήματα σε σχέση με τη μηχανιστική προσέγγιση. Για παράδειγμα, η λειτουργία της οικονομίας προσεγγίζεται μέσα από μη αναστρέψιμες και συνεχιζόμενες διαδικασίες. Κάθε μεταβολή δημιουργεί νέα ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα. Υπάρχει μεγάλη ποικιλομορφία σε απόψεις, σε συμπεριφορές και σε επιλογές. Η ανάλυση δεν εγκλωβίζεται στην ιδέα της ισορροπίας. Οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν λάθη και η συμπεριφορά τους δεν είναι η βέλτιστη.

Ένας επίσης σημαντικός λόγος για τον οποίο οι ιδέες από τη βιολογία έχουν σημασία είναι ότι τα οικονομικά και τα βιοτικά συστήματα είναι εξαιρετικά περίπλοκα, περιλαμβάνουν σύνθετες δομές και αιτιώδεις σχέσεις, συνεχείς αλλαγές και χαρακτηρίζονται από τεράστια ποικιλία. Βέβαια, αυτή η πολυπλοκότητα δημιουργεί το πρόβλημα της οριοθέτησης των επιπέδων αφαίρεσης και της επιλογής των κατάλληλων αναλυτικών μεταφορών.

3.

Η ΔΑΡΒΙΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Ο όρος *εξέλιξη* περιλαμβάνει ποικιλία εννοιών, και ο Κάρολος Δαρβίνος δεν τον χρησιμοποιούσε πολύ συχνά. Ο Χέρμπερτ Σπένσερ, και όχι ο Δαρβίνος, ήταν εκείνος που διέδωσε τον όρο. Ετυμολογικά, ο όρος, όπως χρησιμοποιείται στο σύγχρονο πλαίσιο, σημαίνει σχεδόν στιδήποτε συνδέεται με την αλλαγή. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο δαρβινισμός είναι ένα από τα πολλά διαφορετικά εξελικτικά παραδείγματα. Η κύρια συνεισφορά του είναι η θεωρία της φυσικής επιλογής στην ερμηνεία της εξέλιξης των ειδών. Η φυσική επιλογή στη βιολογία ορίζεται ως μια διαδικασία στη φύση μέσω της οποίας οι ζωντανοί οργανισμοί και οι πληθυσμοί προσαρμόζονται και αλλάζουν ως απόκριση σε μια νέα περιβαλλοντική συνθήκη με την πάροδο του χρόνου. Οι οργανισμοί που προσαρμόζονται καλύτερα στο περιβάλλον τους είναι πιο αποτελεσματικοί στην επιβίωση και στην αναπαραγωγή. Τα είδη μπορούν να αλλάξουν με την πάροδο του χρόνου και νέα είδη προκύπτουν από τα προϋπάρχοντα.

Η δαρβινική φυσική επιλογή περιλαμβάνει διάφορες θεμελιακές αρχές.² Πρώτον, η φυσική επιλογή αναφέρεται σε πληθυσμούς οντοτήτων. Κάθε πληθυσμός αντιμετωπίζει μια επιτακτική ανάγκη επιβίωσης, μια ικανότητα αναπαραγωγής, κάποια έλθειψη πόρων και ανταγωνισμό γι' αυτούς τους πόρους μεταξύ των οντοτήτων. Δεύτερον, η φυσική επιλογή εξαρτάται από το περιβάλλον. Δεν ευνοεί το ανώτερο χαρακτηριστικό, αλλά ευνοεί τα χαρακτηριστικά που είναι ευεργετικά για την επιβίωση και την αναπαραγωγή σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον και μια συγκεκριμένη περιοχή. Χαρακτηριστικά που είναι χρήσιμα σε ένα συγκεκριμένο βιότοπο μπορεί να είναι επιβλαβή για έναν άλλο.

Τρίτον, η φυσική επιλογή προϋποθέτει παραλλαγές μεταξύ των μελών ενός είδους ή ενός πληθυσμού (ετερογένεια). Οι παραλλαγές μπορεί να είναι τυχαίες ή σκόπιμες ως προς τον χαρακτήρα τους, αλλά χωρίς αυτές η φυσική επιλογή δεν μπορεί να λειτουργήσει. Τέταρτον, η φυσική επιλογή εξαρτάται από την αρχή της κληρονομικότητας και της αναπαραγωγής. Προϋποθέτει έναν μηχανισμό μέσω του οποίου τα ατομικά χαρακτηριστικά περνούν διαμέσου των γενεών. Αυτή η κληρονομική διακύμανση είναι η πρώτη ύλη της φυσικής επιλογής, μαζί, πέμπτο, με την αρχή της πάλης για την επιβίωση. Στον δαρβινισμό οι αρχές της παραλλαγής, της κληρονομικότητας και της επιλογής συνθέτουν μη τελεολογικές και αιτιώδεις εξηγήσεις των εξελικτικών διαδικασιών που προκαλούν σταδιακές αλλαγές.

² Βλ. Mayr (1972, 1991).

4.

ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η χρήση του όρου *εξέλιξη* δεν υποδηλώνει απαραίτητα την υιοθέτηση της δαρβινικής εξελικτικής θεωρίας, ούτε τη χρήση εξελικτικών βιολογικών μεταφορών. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην Εισαγωγή, η επίδραση του δαρβινισμού στα οικονομικά έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη δύο κύριων θεωρητικών, αλλά και εναλλακτικών ως έναν βαθμό, προσεγγίσεων. Η πρώτη προσέγγιση χρησιμοποιεί, στο ερμηνευτικό πλαίσιο του Schumpeter, βιολογικές αναλογίες όπως την εξέλιξη, την καινοτομία, τη φυσική επιλογή κ.ά., και αναλύει την οικονομία ως έναν εξελισσόμενο οργανισμό.³ Οι εξελικτικές αυτές ιδέες γνώρισαν σημαντική άνθηση, ειδικά από τη δεκαετία του 1980 και ύστερα μετά τη δημοσίευση του βιβλίου των Nelson and Winter (1982) με τίτλο: *An Evolutionary Theory of Economic Change*, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τις δαρβινικές αρχές της επιλογής, της παραλληλότητας και της αντιγραφής στην ερμηνεία της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων.

Οι εξελικτικοί οικονομολόγοι αυτής της παράδοσης εξετάζουν τι είναι οι επιχειρήσεις, πώς ανταγωνίζονται, πώς επιβιώνουν, το πρότυπο των κύκλων ζωής τους κ.ά. Οι πληθυσμοί των επιχειρήσεων χαρακτηρίζονται ως *εξελισσόμενες οντότητες*. Βάσει της αρχής της παραλληλότητας και της ποικιλίας, οι επιχειρήσεις είναι ανόμοιες, ανταγωνίζονται με άλλες επιχειρήσεις βάσει δεδομένων πόρων και προωθούν λύσεις προβλημάτων που βελτιώνουν την προσαρμογή και την επιβίωσή τους στο οικοσύστημα όπου λειτουργούν. Παρατηρούμε ότι οι επιχειρήσεις ως κοινωνικές οντότητες αναλύονται αναλογικά στο ίδιο πλαίσιο της εφαρμογής των δαρβινικών αρχών στη βιολογία.

Όμως, ο Δαρβινισμός απαιτεί κάποια εξήγηση για το πώς η κάθε ποικιλία δημιουργείται και διατηρείται με την πάροδο του χρόνου, με ποιον τρόπο και μηχανισμό οι συγκεκριμένες οντότητες λύνουν προβλήματα, μεταδίδουν πληροφορίες, αναπαράγονται κ.λπ. Σε γενετικό επίπεδο, η μετάλλαξη και ο γενετικός ανασυνδυασμός είναι οι μηχανισμοί που δημιουργούν και ανανεώνουν την ποικιλία στη γονιδιακή δεξαμενή. Οι λεπτομέρειες για το πώς δημιουργείται μια ποικιλία επιχειρήσεων στον οικονομικό οργανισμό είναι πολύ διαφορετικές από τους μηχανισμούς που εφαρμόζονται στα γονίδια. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπάρχει κάποια εξήγηση για το πώς διατηρείται και παράγεται η ποικιλία. Η αρχή της κληρονομικότητας αφορά τη μεταβίβαση και την αναπαραγωγή και αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι πληροφορίες και οι λύσεις προβλημάτων επιβίωσης μεταβιβάζονται από μια οντότητα σε μια άλλη μέσα στον χρόνο. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην αρχή της επιλογής της βιώσιμης επιχείρησης. Η φυσική επιλογή στην βιολογία δεν οδηγεί πάντα στην επιβίωση του ισχυρότερου. Το ίδιο και στην οικονομία. Ο ανταγωνισμός και η επιλογή των επιχειρήσεων επηρεάζεται από διαδικασίες όπως η τραπεζική χρηματοδότηση, η κρατική στήριξη κ.ά. Οι λιγότερο αποδοτικές επιχειρήσεις μπορεί να επιβιώσουν επειδή το θεσμικό περιβάλλον τις ευνοεί. Η επιλογή λειτουργεί πάντα σε σχέση με ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Σπάνια οδηγεί στη βέλτιστη συνολική απόδοση και συχνά έλκεται από το τοπικό μέγιστο το οποίο στο μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον μπορεί να είναι εύθραυστο και προσωρινό.

³ Βλ. Witt (2006) και Metcalfe (1998).

4.1 Η εφαρμογή του δαρβινισμού από τον Veblen στα οικονομικά

Η δεύτερη προσέγγιση της εξελικτικής πολιτικής οικονομίας αναπτύχθηκε πάνω στη συνεισφορά του Thorstein Veblen και επιδιώκει τη γενίκευση της δαρβινικής θεωρίας στα οικονομικά μέσω της κοινωνικής και πολιτισμικής εξέλιξης. Στην προσέγγιση αυτή η μεταφορά της φυσικής επιλογής χρησιμοποιείται για να θεμελιώσει ένα γενικό επεξηγηματικό πλαίσιο της πολιτισμικής εξέλιξης και του τρόπου που αυτή διαμορφώνει την οικονομική συμπεριφορά και την κοινωνική εξέλιξη.

Ειδικότερα, ο Veblen προσέφερε μία από τις πρώτες και πιο εξελιγμένες εφαρμογές των δαρβινικών ιδεών στην εξέλιξη των κοινωνικοοικονομικών συστημάτων. Σε ένα από τα πιο γνωστά άρθρα του (Veblen, 1898) έθεσε το εξής ερώτημα: «Why is economics not an evolutionary science?». Η εργασία του αυτή, που οδήγησε στην ανάπτυξη μιας νέας οικονομικής σχολής σκέψης τα θεσμικά-εξελικτικά οικονομικά, ήταν μια κριτική επίθεση στην κυρίαρχη οικονομική θεωρία και κυρίως στην οικονομική επιστήμη την οποία έβλεπε να μην ακολουθεί τη μεθοδολογία των σύγχρονων επιστημών. Στην ίδια εργασία ο Veblen έκανε έκκληση για την ανασυγκρότηση της οικονομικής επιστήμης σύμφωνα με την εξελικτική βιολογική θεωρία, παρουσιάζοντας το μεθοδολογικό περίγραμμα ενός μετα-δαρβινικού ερευνητικού προγράμματος που θα μετέτρεπε τα οικονομικά σε σύγχρονη επιστήμη.⁴

Το σημείο εκκίνησης αυτού του προγράμματος ήταν ότι η οικονομική επιστήμη πρέπει να απομακρυνθεί από την τελεολογία και να είναι σταθερά προσηλωμένη στην αιτιώδη εξήγηση. Ο Veblen οραματίστηκε μια εξελικτική οικονομική θεωρία που θα είχε ως αντικείμενό της τη μελέτη της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης ως αποτέλεσμα ατομικών ενεργειών που αφορούν τα υλικά μέσα της ζωής. Αυτή η διαδικασία έπρεπε να μελετηθεί από την οπτική της «σωρευτικής ανάπτυξης των συνηθειών σκέψης». Συγκεκριμένα, ο Veblen (1898: 393) έγραψε ότι «μια εξελικτική οικονομία πρέπει να είναι η θεωρία μιας διαδικασίας πολιτιστικής ανάπτυξης όπως καθορίζεται από το οικονομικό συμφέρον, μια θεωρία μιας σωρευτικής ακολουθίας οικονομικών θεσμών».

Ο Veblen (1899) δήλωνε επίσης ότι η ζωή του ανθρώπου στην κοινωνία είναι ένας αγώνας για ύπαρξη. Ως εκ τούτου, είναι μια διαδικασία επιλεκτικής προσαρμογής στην εξέλιξη της κοινωνικής δομής που, με τη σειρά της, είναι μια διαδικασία επιλογής θεσμών. Η πρόοδος που σημειώθηκε και σημειώνεται στους θεσμούς και στον ανθρώπινο χαρακτήρα μπορεί να αποδοθεί σε μια φυσική επιλογή των καταλληλότερων συνηθειών σκέψης και σε μια διαδικασία αναγκαστικής προσαρμογής των ατόμων σε ένα περιβάλλον που σωρευτικά άλλαξε ως αποτέλεσμα των μεταβαλλόμενων θεσμών κάτω από τους οποίους έζησαν οι άνθρωποι.

4 Οι Rutherford (1998) και Hodgson (2004) υπογραμμίζουν ότι το συγκεκριμένο άρθρο του Veblen θεωρείται μανιφέστο για τα εξελικτικά οικονομικά και έχει μια υπόσχεση μετα-δαρβινικού μετασχηματισμού της οικονομικής επιστήμης που δεν έχει ακόμη εκπληρωθεί.

Με άλλα λόγια, ο Veblen εφαρμόζει την αρχή της φυσικής επιλογής στους ανθρώπινους θεσμούς, δηλαδή στις συνήθειες σκέψης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ανοίξει η προοπτική ο δαρβινισμός να εφαρμοστεί στην κοινωνική κουλτούρα χωρίς να περιορίζει την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων στην ατομική ψυχολογία ή στη βιολογία. Ο Veblen χρησιμοποίησε την ιδέα μιας αδιάσπαστης ιστορικής αλυσίδας αιτίας και αποτελέσματος για να απορρίψει τις υποθέσεις της επικρατούσας οικονομικής θεωρίας ως προς τη συμπεριφορά του ατόμου. Η χρήση των δαρβινικών μεθοδολογικών αρχών τον οδήγησε στην παραδοχή ότι, επειδή ο άνθρωπος παράγοντας είναι αντικείμενο μιας εξελικτικής διαδικασίας, δεν μπορεί να θεωρηθεί σταθερός ή δεδομένος. Έπρεπε να δοθεί μια αιτιώδης περιγραφή της αλληλεπίδρασης μεταξύ της ατομικής συμπεριφοράς και της κοινωνικής δομής. Αυτή η αιτιώδης αφήγηση δεν πρέπει να σταματά στο άτομο, αλλά πρέπει να προσπαθεί να εξηγήσει την προέλευση των ψυχολογικών ροπών και προτιμήσεών του.

Ο Veblen υποστήριξε ότι ένα πρόβλημα με την επικρατούσα οικονομική θεωρία ήταν ότι δεν παρείχε μια αιτιώδη και εξελικτική εξήγηση ούτε του «ορθολογικού οικονομικού ανθρώπου» ούτε της δεδομένης προτιμητικής του λειτουργίας. Πώς εμφανίστηκε αυτός ο ορθολογισμός και οι προτιμήσεις στην ανθρώπινη εξέλιξη; Ποιες αιτίες και διαδικασίες τα δημιούργησαν; Πώς και πότε διαμορφώνονται στην ανάπτυξη κάθε ανθρώπινου ατόμου; Για τον Veblen, μια τέτοια διαφυγή από τις εξελικτικές αρχές ήταν αδύνατη. Οι ατομικές προτιμήσεις πρέπει να τοποθετούνται στο πλαίσιο τόσο της ατομικής ανάπτυξης όσο και της εξέλιξης του ανθρώπινου είδους.

Ως αποτέλεσμα, η καθολική παραδοχή στα νεοκλασικά οικονομικά μιας παθητικής και αμετάβλητης ανθρώπινης φύσης έπρεπε να απορριφθεί. Οι ηδονιστικές εξηγήσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς ήταν ανεπαρκείς, επειδή δεν περιλάμβαναν μια εξελικτική και αιτιώδη εξήγηση για την προέλευση των υποτιθέμενων χαρακτηριστικών συμπεριφοράς. Η νεοκλασική υπόθεση των δεδομένων προτιμήσεων παραμερίζει μια εξήγηση της προέλευσης και της αρχικής απόκτησης αυτών των προτιμήσεων. Η υπόθεση ότι τα άτομα είναι εγωιστικά απαιτεί μια εξήγηση της εξέλιξης του εγωισμού. Για εκείνον ήταν σημαντικό τα αξιώματα για την ανθρώπινη συμπεριφορά σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο να τεκμηριωθούν με εξελικτικούς όρους και να είναι συνεπή με τις γνώσεις και την κατανόσή μας για την ανθρώπινη εξέλιξη. Η άποψη αυτή απομακρύνει τον Veblen τόσο από τον μεθοδολογικό ατομικισμό όσο και από τον μεθοδολογικό κολεκτιβισμό. Ο ισχυρός ορισμός του μεθοδολογικού ατομικισμού είναι η εντολή ότι τα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα πρέπει να εξηγούνται αποκλειστικά με όρους ατόμων. Ο μεθοδολογικός κολεκτιβισμός ορίζεται συμμετρικά ως η πεποίθηση ότι τα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα πρέπει να εξηγούνται αποκλειστικά με όρους κοινωνικοοικονομικών συνόλων, δομών, θεσμών ή πολιτισμών. Ο Veblen δεν χρησιμοποίησε κανέναν από τους δύο όρους, αλλά απέρριψε σιωπηρά και τα δύο δόγματα. Υιοθέτησε ένα εξελικτικό πλαίσιο εξήγησης, στο οποίο υπάρχει μια αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμου και δομής.

Η προσπάθεια του Veblen ήταν να ερμηνεύσει την ανθρώπινη βούληση και σκοπιμότητα ως αποτέλεσμα της εξέλιξης τόσο σε βιολογικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η σκόπιμη συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα τόσο του κληρονομικού ενστίκτου όσο και του πολιτιστικού και υλικού περιβάλλοντος του ατόμου. Αυτό οδηγεί τον Veblen στην ιδέα ότι οι θεσμοί δεν χρησιμεύουν μόνο ως περιορισμοί, αλλά επηρεάζουν επίσης τις ίδιες τις επιθυμίες και τις προτιμήσεις των ίδιων των ατόμων. Οι θεσμικές αλλαγές επηρεάζουν την ατομική συμπεριφορά. Δεν πίστευε όμως ότι η κοινωνική δομή καθορίζει εξ ολοκλήρου την ατομική συμπεριφορά και δράση. Υποστήριζε ότι η ανάπτυξη και οι μεταλλάξεις του θεσμικού περιβάλλοντος είναι αποτέλεσμα της συμπεριφοράς των επιμέρους μελών ενός πληθυσμού. Την ίδια στιγμή, οι θεσμοί ενεργούν για να κατευθύνουν και να καθορίσουν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσω συμβατικών προτύπων, ιδανικών και κανόνων συμπεριφοράς που συνθέτουν το κοινωνικό περιβάλλον ενός πληθυσμού. Οι θεσμοί είναι αποθήκες γνώσης. Έχοντας αναδείξει τους θεσμούς ως συνήθειες σκέψης και ως αποτέλεσμα της εξέλιξης της κουλτούρας, ο Veblen εφάρμοσε τις βασικές αρχές της δαρβινικής θεωρίας στην εξέλιξη των θεσμών. Ο Veblen αφιέρωσε μεγάλο μέρος του έργου του για να δείξει πως οι συνήθειες σκέψης που αφορούν το χρήμα, τον πλουτισμό και την επιδεικτική κατανάλωση έχουν εξοστρακίσει από το θεσμικό οικοδόμημα συνήθειες σκέψης που καθόριζαν την παραγωγική επένδυση και το ένστικτο της εργασίας. Οι οικονομικές συνέπειες αυτής της θεσμικής μετάλλαξης είναι εντυπωσιακές για τη δομή του κεφαλαίου που μεταλλάσσεται από βιομηχανικό σε χρηματοπιστωτικό, με σημαντικές συνέπειες για το βιομηχανικό σύστημα και τη μακροοικονομική συμπεριφορά μιας οικονομίας.

5.

Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Το αποτέλεσμα της συνεισφοράς του Veblen ήταν η ανάπτυξη μιας εκδοχής της εξελικτικής πολιτικής οικονομίας⁵ που θεμελιώνεται πάνω σε τρεις βασικές μεθοδολογικές αρχές: τον ενπολιτισμό (enculturation), τον εμπειρισμό (empiricism) και την εξέλιξη (evolution). Πρωταρχικής σημασίας μεταξύ των θεμελιωδών εννοιών της εξελικτικής πολιτικής οικονομίας είναι η άποψη ότι οι ενέργειες και οι αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων διαμορφώνονται από μια διαδικασία πολιτισμικής προσαρμογής. Οι οικονομολόγοι αυτής της προσέγγισης δεν ξεκινούν την ανάλυσή τους με ένα άτομο του οποίου τα ανεξήγητα και ανεξερεύνητα «γούστα και προτιμήσεις» τον οδηγούν σε δράση που στη συνέχεια διαμορφώνεται ως μια επιλογή αποφυγής του πόνου και επιδίωξης της ευχαρίστησης. Αν και υπάρχει σημαντικός ρόλος για το άτομο στην ανάλυσή τους, αυτή ξεκινά πάντα στη βάση της πληθυσμιακής και όχι της ατομικής συμπεριφοράς και της προσαρμογής στο θεσμικό περιβάλλον.

Η εμπειρική φύση της προσέγγισης αυτής είναι στενά συνυφασμένη με το γεγονός ότι η πληθυσμιακή συμπεριφορά είναι η βασική μονάδα ανάλυσης της εξελικτικής πολιτικής οικονομίας. Η συλλογή των στατιστικών που χρησιμοποιούμε για να αναλύσουμε τις σύγχρονες οικονομίες –όπως, π.χ., το ΑΕΠ, οι δείκτες τιμών, οι δείκτες μέτρησης της απασχόλησης και της ανεργίας και ούτω καθεξής– είναι δείκτες που αποτυπώνουν το αποτέλεσμα της δράσης ενός πληθυσμού. Τέλος, υποστηρίζεται ότι όλες οι πτυχές οποιουδήποτε κοινωνικοοικονομικού συστήματος υπόκεινται σε μια διαδικασία σωρευτικής και εξαρτώμενης από την πορεία αλλαγής που προκύπτει από αλλαγές στην τεχνολογία και από την κοινωνικοοικονομική σύγκρουση που προκαλούν οι αλλαγές στην τεχνολογία και η εξέλιξη των θεσμών. Η εξέλιξη είναι μια ανοιχτή διαδικασία, που σημαίνει ότι δεν υπάρχουν στοιχεία ή υποσυστήματα που να θεωρούνται αμετάβλητα. Η αλλαγή μπορεί να φαίνεται απότομη για όσους τη ζουν, αλλά όλες οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές περιλαμβάνουν αλλαγές στις υπάρχουσες πρακτικές και μορφές αλληλεπίδρασης με άλλα λόγια, αλλαγή στους υφιστάμενους θεσμούς.

⁵ Βλ. Hodgson (2003) και Mayhew (2018).

6.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Ένα πολύ ενδιαφέρον ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί αφορά το μέλλον του δαρβινισμού ως πλαισίου ανάλυσης της κοινωνικής εξέλιξης. Είναι γεγονός ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες γίνεται μια πολύ σοβαρή προσπάθεια γενίκευσης του δαρβινισμού.⁶ Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτής της προσπάθειας; Εάν –όπως ο Veblen– απορρίψουμε την ιδέα ότι η ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων μπορεί να περιοριστεί εξ ολοκλήρου σε βιολογικούς όρους, τότε η ιδέα της γενίκευσης του δαρβινισμού δεν περιορίζεται και δεν αφορά μόνο βιολογικές μεταφορές ή αναλογίες. Αντίθετα, η γενίκευση επιδιώκει την ανάδειξη κοινών αφηρημένων χαρακτηριστικών του κοινωνικού και του βιολογικού κόσμου. Ο δαρβινισμός ασχολείται με αυτό που μπορούμε να περιγράψουμε ως πολύπλοκα πληθυσμιακά συστήματα, που βρίσκονται τόσο στη φύση όσο και στην κοινωνία. Η ερευνητική πρόταση του γενικευμένου δαρβινισμού είναι ότι όλα τα πολύπλοκα πληθυσμιακά συστήματα μπορούν να αναλυθούν βάσει των γενικών δαρβινικών αρχών. Τι είναι τα πολύπλοκα πληθυσμιακά συστήματα; Οι πληθυσμοί αποτελούνται από μέλη που έχουν παρόμοια στοιχεία αλλά και στοιχεία που παρουσιάζουν κάποιον βαθμό διακύμανσης. Οι οντότητες μέσα σε αυτούς τους πληθυσμούς αναπτύσσουν μηχανισμούς επεξεργασίας πληροφοριών χρήσιμες για την επιβίωσή τους δεδομένου του περιορισμού των πόρων που αντιμετωπίζουν στο περιβάλλον. Εμπλέκονται σε έναν αγώνα για ύπαρξη. Οι οντότητες αναπτύσσουν ορισμένες προσαρμοστικές λύσεις σε προβλήματα του περιβάλλοντος τους και ενδέχεται να τις μεταβιβάσουν σε άλλες οντότητες. Ο γενικευμένος δαρβινισμός υποθέτει κοινά οντολογικά χαρακτηριστικά όλων των πολύπλοκων πληθυσμιακών συστημάτων, συμπεριλαμβανομένης της φύσης και της ανθρώπινης κοινωνίας, χωρίς να αγνοείται η ετερογένεια μεταξύ τους που είναι απαραίτητη για να εφαρμοστούν οι τρεις δαρβινικές αρχές, της παραλλαγής, της αναπαραγωγής και της επιλογής.

Βέβαια πρέπει να υπογραμμιστεί ότι αυτές οι αφηρημένες αρχές δεν παρέχουν λεπτομερείς εξηγήσεις στην ερμηνεία των οικονομικών και των κοινωνικών φαινομένων, αλλά είναι θεμελιακές για την εξελικτική προσέγγιση. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να υπάρχει κάποια εξήγηση για το πώς δημιουργείται και αναπληρώνεται η ποικιλία σε έναν πληθυσμό. Στα βιολογικά συστήματα η εξήγηση αφορά τον γενετικό ανασυνδυασμό και τις μεταλλάξεις. Στα κοινωνικά συστήματα μια πιθανή εξήγηση αφορά την εξέλιξη των θεσμών και την τεχνολογία. Επίσης, πρέπει να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο διατηρούνται και διαβιβάζονται χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με λύσεις σε συγκεκριμένα προσαρμοστικά προβλήματα. Στη βιολογία, αυτοί οι μηχανισμοί συχνά περιλαμβάνουν γονίδια και DNA. Στην κοινωνική εξέλιξη, μπορεί να συμπεριλάβουμε την αναπαραγωγή συνηθειών, εθίμων, κανόνων και ρουτινών ως θεσμικών οχημάτων μεταφοράς της πληροφορίας, τα οποία μπορεί να προσφέρουν λύσεις σε προσαρμοστικά προβλήματα. Τέλος, πρέπει να υπάρχει μια εξήγηση για το γεγονός ότι οι οντότητες διαφέρουν ως προς τη βιωσιμότητα και την αναπαραγωγή τους. Σε δεδομένα περιβάλλοντα, ορισμένες οντότητες είναι πιο εύκολα προσαρμοζόμενες από άλλες, ενώ μερικές επιβιώνουν περισσότερο από άλλες.

⁶ Ενδεικτικό βλ. Aldrich et al. (2008).

Η αρχή της επιλογής θα καθορίσει εάν ένας πληθυσμός θα προσαρμοστεί σταδιακά ανταποκρινόμενος στα προβλήματα του περιβάλλοντός του. Η επιλογή άπτεται των μηχανισμών χάρη στους οποίους επιτυγχάνεται η επιβίωση ορισμένων παραλλαγών και όχι άλλων. Χωρίς την αρχή της επιλογής, δεν έχουμε τρόπο να εξηγήσουμε πώς ορισμένες οντότητες υπερικχύουν έναντι άλλων. Τα τελευταία χρόνια γίνεται σημαντική έρευνα για τα ζητήματα αυτά.

Η παραπάνω ανάλυση θα μπορούσε να οδηγήσει στην λανθασμένη άποψη ότι η κοινωνική εξέλιξη είναι λαμαρκιανή. Μια από τις σημαντικότερες ιδέες στον λαμαρκισμό είναι η παραδοχή της δυνατότητας να κληρονομούνται τα επίκτητα χαρακτηριστικά. Αυτή η ιδέα διαδόθηκε από τον Λαμάρκ και υποστηρίχθηκε από τον Σπένσερ. Οι δαρβινικοί στοχαστές του 19ου αιώνα δεν απέκλεισαν αυτή τη δυνατότητα. Φαίνεται ότι και ο ίδιος ο Δαρβίνος είχε υποστηρίξει αυτή την ιδέα. Βέβαια, η πιθανότητα να κληρονομούνται τα επίκτητα χαρακτηριστικά είναι ανύπαρκτη ή πολύ περιορισμένη στο επίπεδο της γενετικής εξέλιξης. Αντίθετα, έχει υποστηριχθεί από πολλούς ότι τα επίκτητα χαρακτηριστικά μπορούν να μεταδοθούν και να κληρονομηθούν στην κοινωνική εξέλιξη μέσω των θεσμών. Συνεπώς, στην εξελικτική πολιτική οικονομία υπάρχει μια σύνθεση της ιδέας του Λαμάρκ και της θεωρίας της φυσικής επιλογής του Δαρβίνου.⁷

Ένα επίσης πολύ ενδιαφέρον ερώτημα αφορά τα κοινά στοιχεία των εξελικτικών θεωριών των Marx και Darwin. Εναλλακτικά διατυπωμένο το ερώτημα αυτό αφορά το εάν ο μαρξισμός είναι πράγματι μια εξελικτική θεωρία. Ο Marx, όπως και ο Engels, αγκάλλισε τον δαρβινισμό κυρίως ως αποτέλεσμα του συγκαλυμμένου υλισμού στην ανάλυση του Δαρβίνου, την απόρριψη του δημιουργισμού και τη σιωπηρή εκθρόνιση του Θεού. Όμως, αυτό που είναι σαφές από μια προσεκτική εξέταση των γραπτών τους είναι ότι οι Marx και Engels δεν υιοθέτησαν στην πραγματικότητα την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου, δηλαδή τη θεωρία της φυσικής επιλογής. Οπότε ακόμη και αν δεχτούμε ότι η θεωρία τους για την κοινωνικοοικονομική αλλαγή είναι εξελικτική, δεν είναι δαρβινική. Υπάρχουν πολλά στοιχεία στο μαρξιστικό θεωρητικό σύστημα που είναι ανταγωνιστικά προς τις δαρβινικές εξελικτικές αρχές. Η αρχή της παραλλαγής που προκύπτει από μια διαδικασία φυσικής επιλογής ανάμεσα σε έναν πληθυσμό ατομικών οντοτήτων που παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλομορφία και ποικιλία διαφέρει σημαντικά από την αντίληψη της ιστορίας ως σύγκρουσης συλλογικοτήτων που συμμετέχουν στην ταξική πάλη, συνέπεια της αντίθεσης μεταξύ των παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής. Επίσης, η μαρξιστική θεώρηση της ιστορίας είναι περισσότερο μια πρόταση επαναστατικής αλλαγής παρά μια εξελικτική διαδικασία.

⁷ Βλ. Hodgson (2004).

Επιπλέον, το μαρξιστικό εξελικτικό σχήμα αντιλαμβάνεται την ιστορία ως μια τελεολογική σειρά αναπτυξιακών σταδίων, μια ακολουθία κοινωνικών σχηματισμών. Υποστηρίζει ότι το τελικό στάδιο της στατικής κοινωνίας εμφανίζεται ως το «αναπόφευκτο» αποτέλεσμα των κοινωνικοοικονομικών δυνάμεων. Η κομμουνιστική κοινωνία είναι η ανώτερη μορφή αρμονικής κοινωνικής οργάνωσης. Το σχήμα αυτό μοιάζει περισσότερο με την εξελικτική θεωρία του Σπένσερ και όχι του Δαρβίνου. Σε μια πρωτοποριακή σύγκριση των εξελικτικών θεωριών των Darwin και Marx ο Abram Harris (1934: 56) κάνει την εξής οξυδερκή παρατήρηση:

Δεν είναι παράξενο που ο Marx και ο Engels, απασχολημένοι με τους επίπονους άθλους της διάδοσης ετερόδοξων ιδεών σε ένα εχθρικό πνευματικό περιβάλλον, παρέβλεψαν τις έντονες διαφορές μεταξύ των δικών τους προκαταλήψεων και εκείνων του Δαρβίνου. Εκτός από τις επιφανειακές ομοιότητες στην ορολογία, δεν υπάρχει σχεδόν καμία σχέση μεταξύ της ταξικής σύγκρουσης και των αρχών του Δαρβίνου για «αγώνα για ύπαρξη» και «φυσική επιλογή». Γιατί όταν η διαλεκτική της ιστορικής κίνησης γίνεται να προχωρήσει με όρους βιολογικών αρχών του Δαρβίνου είναι αδύνατο να προβλεφθεί ο χαρακτήρας και η μορφή της κοινωνικής αλλαγής. Με βάση τον δαρβινισμό η αλλαγή θα συνέβαινε ως αποτέλεσμα τυχαίων παραλλαγών, απρόβλεπτων φαινομένων, εξαιρετικά αβέβαιων ως προς το αποτέλεσμα και χωρίς προκαθορισμένο στόχο.

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση ένα ενδιαφέρον ζήτημα που πρέπει να σχολιαστεί είναι το μέλλον της εξελικτικής πολιτικής οικονομίας και η δυνατότητά της να προσφέρει πρακτικές λύσεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά τις σημαντικές συνεισφορές, η θεσμική εξελικτική προσέγγιση της παράδοσης του Veblen δεν κατέληξε σε μια συστηματική θεωρητική εναλλακτική πρόταση που θα μπορούσε να ανταγωνιστεί την κυρίαρχη νεοκλασική οικονομική σκέψη. Αυτή η αποτυχία οφειλόταν εν μέρει και στο γεγονός ότι η ψυχολογία του ενστίκτου-συνήθειας που είχε επηρεαστεί έντονα από τον δαρβινισμό αντικαταστάθηκε από τον συμπεριφορισμό συμβάλλοντας σε μια δυναμική απόκλισής τους από την εξελικτική βιολογία. Ωστόσο, οι αρνητικές μετατοπίσεις των δεκαετιών του 1920 και του 1930, οι οποίες οδήγησαν στην εξάλειψη της εξελικτικής σκέψης από τις κοινωνικές επιστήμες, έχουν αντιστραφεί σε μεγάλο βαθμό. Σήμερα η κατάσταση στη φιλοσοφία, την ψυχολογία και την ανθρωπολογία είναι πολύ διαφορετική και ως συνέπεια της ανάπτυξης της νευροεπιστήμης.

Στο πεδίο της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής η ανάδειξη της πληθυσμιακής αρχής δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον για στοχευμένες παρεμβάσεις ενίσχυσης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης. Ωστόσο, οι επιρροές και οι επιτυχίες των εξελικτικών οικονομικών μετά το 1982 ήταν προσανατολισμένες κυρίως στην τεχνολογική αλλαγή, στην καινοτομία και στη βιομηχανική δυναμική. Η επέκταση των πρακτικών προτάσεων της εξελικτικής σκέψης σε ένα ευρύτερο φάσμα εφαρμοσμένων πεδίων αποτελεί ένα σημαντικό προσδιοριστικό στοιχείο της δυναμικής των εξελικτικών οικονομικών τα επόμενα χρόνια.

7.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aldrich, H., Hodgson, G., Hull, D., Knudsen, T., Mokyr, J. and Vanberg, V. (2008). "In defence of generalized Darwinism", *Journal of Evolutionary Economics*, 18(5), 577-96.
- Hamilton, D. (1991). *Evolutionary Economics: A study in Change in Economic Theory*, New Brunswick: Transaction Publishers.
- Harris, A. (1934). "Economic evolution: Dialectical and Darwinian", *Journal of Political Economy*, 42(1), 34-79.
- Hodgson, G. (1992). "Thorstein Veblen and Post-Darwinian Economics", *Cambridge Journal of Economics*, 16(3), 285-301.
- Hodgson, G. (1993). *Economics and Evolution: Bringing Life Back Into Economics*, Polity Press, Cambridge.
- Hodgson, G. (2003). "Darwinism and institutional economics", *Journal of Economic Issues*, 37(1), 85-97.
- Hodgson, G. (2004). *The Evolution of Institutional Economics: Agency Structure and Darwinism in American Institutionalism*, London: Routledge.
- Hodgson, G.M. and Thorbjorn, K. (2010). *Darwin's Conjecture: The Search of General Principles of Social and Economic Evolution*, University of Chicago Press, Chicago.
- Mayr, E. (1972). "The nature of the Darwinian revolution", *Science*, 176 (4038), 981-989.
- Mayr, E. (1991). *Ο Δαρβίνος και η Γένεση της Σύγχρονης Εξελικτικής Σκέψης*, Εκδόσεις Σύνταγμα.
- Metcalfe, S. (1998). *Evolutionary Economics and Creative Destruction*, London and New York: Routledge.
- Mayhew, A. (2018). "An introduction to institutional economics: Tools for understanding evolving economies", *The American Economist*, 63(1), 3-17.
- Nelson, R. and Winter, S. (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Robinson, J. (1974). *History Versus Equilibrium*, *Thames Papers in Political Economy*, London.
- Rutherford (1998). Rutherford, Malcolm. "Veblen's Evolutionary Program: An Unfulfilled Promise." *Cambridge Journal of Economics* 22 (1998), 463-477.
- Veblen, T. (1898). "Why is economics not an evolutionary science?", *Quarterly Journal of Economics* 12, 373-397.

Veblen, Thorstein B. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions*, New York, Macmillan.

Witt, U. (2006). "Evolutionary economics", *Papers on Economics and Evolution*, No. 0605, Max Planck Institute of Economics, Jena.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

 INE - ΓΣΕΕ www.inegsee.gr info@inegsee.gr

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-71-6